

SEMINARIUM „MATEJKO I HISTORIA”

SPRAWOZDANIE Z PRZEBIEGU OBRAD I DYSKUSJI

Okazją do zorganizowania seminarium, z którego materiały publikujemy w pierwszej części niniejszego zeszytu „Roczników Humanistycznych KUL”, stało się wydanie w roku 1990 przez Instytut Sztuki PAN książki Jarosława Krawczyka *Matejko i Historia*. Praca ta, realizująca słynne wezwanie Wojciecha Gersona z 1883 r., postulujące, by „dzieło każde rozbierać według tego, jakim je artysta prawdopodobnie mieć chciał, nie zaś, jakim by je może pomyślał późniejszy krytyk”, jest próbą rekonstrukcji wyobraźni historycznej tego ważnego dla sztuki polskiej malarza. Równocześnie na przykładzie wybranych dzieł (*Kazanie Skargi*, *Bitwa pod Grunwaldem*, *Hołd pruski*, *Konstytucja 3 maja*) rewiduje wiele wcześniejszych sądów na temat twórczości Matejki. Autor dokonuje w niej przeglądu dzieł „historycznych” i „rozliczeniowych” malarza w ramach skończonej i zamkniętej całości, co pozwala mu umieścić twórcę w kontekście formacji intelektualnej i sytuacji artystycznej jego czasu. Zarazem Krawczyk zwraca uwagę na liczne manipulacje ideologiczne, którym wielokrotnie podlegał dorobek Matejki.

Książka *Matejko i Historia* w zamierzeniu organizatorów seminarium miała stać się pretekstem do podjęcia szerszego tematu: kwestii nurtu akademickiego w sztuce polskiej dziewiętnastego stulecia, a zwłaszcza twórczości artystów czerpiących swoje inspiracje z historii. Związany z tym jest także problem badania stylów odbioru sztuki minionego wieku. W tej przede wszystkim perspektywie we wprowadzeniu do dyskusji starał się ukazać książkę Krawczyka Marek Waclawek (*Matejko czytany na nowo*). Zestawił ją z pracami Marii Poprzęckiej (*Czas wyobrażony. O sposobach opowiadania w polskim malarstwie XIX wieku*, Warszawa 1986) i Waldemara Okonia (zwłaszcza z jego książką *Sztuka i narracja. O narracji wizualnej w malarstwie polskim 2 połowy XIX wieku*, Wrocław 1988, oraz artykułem *O niektórych kryteriach wartościowania sztuki polskiej w XIX wieku, czyli o nie napisanej historii polskiego malarstwa dziewiętnastowiecznego*, opublikowanym w tomie *Sztuka i wartość*, pod red. M. Poprzęckiej, Warszawa 1988). Tekst Marka Waclawka przedrukowaliśmy w niniejszym zbiorze. Płynące z niego konkluzje, a także głosy dyskutantów już pierwszego dnia seminarium skierowały uwagę na uczestników – wbrew założe-

niom i nadziejom – niemal wyłącznie na twórczość Matejki. Więcej nawet: można powiedzieć, że ostatecznie spotkanie zostało zdominowane przez rozważania dotyczące książki Jarosława Krawczyka. Wykorzystując obecność autora, skupiono się na wypunktowaniu pytań i zarzutów, które pojawiają się po lekturze tej cennej publikacji. Wątpliwości budziła możliwość zastosowania proponowanej przez Krawczyka metody do interpretacji pominiętych przezeń dzieł Matejki. W krótkim tekście swoje obawy co do skuteczności tego sposobu „czytania” obrazów Matejki wyraził Juliusz Gałkowski. W swoim wystąpieniu stwierdził, że metoda ta przynosi oczekiwane efekty tylko w przypadku wielkoformatowych kompozycji artysty, należących do „wielkiego cyklu” (i tylko wybranych – jak wcześniej wymienione). Aby ten sąd sprawdzić, trzeba odpowiedzieć na pytanie, czy zastosowany przez Matejkę sposób opowiadania, wytwarzający napięcie między centrum obrazu a jego peryferiami, daje się dostrzec w innych dziełach malarza niż te, którym swoją uwagę poświęcił Jarosław Krawczyk. A jak rzecz ma się u pozostałych artystów tego czasu? Rozważając w toku dyskusji możliwe odpowiedzi na tak postawione pytanie, Dorota Kudelska zasugerowała, że korzyści mogłaby przynieść analiza listy tematów zadawanych przez Matejkę swoim uczniom. Autor „największego obrazu” pozostał bohaterem obrad konsekwentnie do końca dnia, kiedy to luźne uwagi na temat postrzegania jego dokonań przez Wilhelma Feldmana (tutaj występującego w roli historyka literatury polskiej) przypomniała Małgorzata Kitowska-Łysiak.

Drugiego dnia spotkanie rozpoczął Henryk Słoczyński, mówiąc o związkach Matejki z Józefem Szujkim i szkołą krakowską. W swoim referacie *Smutek pokutników (O poglądach historycznych Matejki i Szujskiego)*, który zamieściliśmy na poprzednich stronach, autor przedstawił swoje zarzuty wobec sposobu interpretowania przez Jarosława Krawczyka „wielkiego cyklu” Matejkowskiego. Słoczyński nie zgodził się z tezą mówiącą o reprezentatywności treści dzieła otwierającego (*Kazanie Skargi*) i zamykającego (*Konstytucja 3 maja*) „wielki cykl” dla jego całości, a tym samym sprzeciwił się wysuwaniu na pierwszy plan (w perspektywie „cyklu”) wątku pokutnego. Podjął także dyskusję ze sposobem przedstawienia przez Krawczyka sylwetki Józefa Szujskiego. Zainicjowana w ten sposób wymiana poglądów znalazła dopełnienie w wystąpieniu autora kontrowersyjnej książki, zatytułowanym *Bez włosienicy* i skierowanym głównie do Henryka Słoczyńskiego. Przytoczony przez nas w całości tekst odpowiedzi Jarosława Krawczyka stanowi tyleż bezpośrednią reakcję na głos konkretnego oponenta, co dobitne podsumowanie całego spotkania seminaryjnego.

Oprac. Piotr Kosiewski
(Lublin)

A REPORT ON THE DEBATES AND DISCUSSION
AT THE SEMINAR ORGANIZED BY THE CHAIR OF
OF THE THEORY OF ART AND HISTORY OF ARTISTIC
DOCTRINES IN KAZIMIERZ DOLNY IN NOVEMBER 1992

S u m m a r y

A seminar entitled *Matejko and History* took place in Kazimierz Dolny in November 1992. Its organizers were: Chair of the Theory of Art and History of Artistic Doctrines of the History of Art Section of the Catholic University of Lublin and the Lublin division of the Association of the Historians of Art. The seminar was initiated within the frameworks of the research programme *Ideology of Artists and the Theory of Art in 19th-20th c.*, and carried out by the Chair under prof. Elżbieta Wolicka.

The seminar was occasioned by the issue of Jarosław Krawczyk's book *Matejko and History* edited in 1990 by the Institute of Art of PAN (Polish Academy of the Sciences). We publish the seminar materials in the first part of the present fascicle of "The Humanities Annuals of KUL". The book in question while putting into practice the famous calling of Wojciech Gerson of 1883 which postulated that "each work be analyzed according to what was probably meant by the artist, and not what some critic would like it to mean". The book is an attempt at a reconstruction of the historical imagination of this painter so important for Polish art. At the same time, on the basis of some selected works (*Skarga's Sermon, Battle of Grunwald, Prussian Homage, May Constitution*), it revises many earlier judgements on Matejko's painting. The author reviews "historical" and "clearing" works of the painter within the frameworks of a finite and closed whole, which allows him to place the painter in the context of the intellectual formation and artistic situation of the day. Krawczyk turns our attention to numerous ideological manipulation which Matejko's output was many times subject to.

The book *Matejko and History* was intended by the seminar organizers to become a pretext to take up a broader topic, namely, the question of an academic tendency in Polish art of the 19th century, especially the work of artists who drew their inspiration from history. The problem of studying styles of reception of art of the past age. It is in this perspective that Marek Waclawek (*Matejko Read Anew*) sought to show the book in his introduction to discussion. He put it together with the works of Maria Poprzęcka (*Imagined Time. On the Manners to Relate in Polish Painting of the 11th Century*, Warszawa 1986) and Waldemar Okoń (especially with his book *Art and Narration. On the Visual Narration in Polish Painting of the Second Half of the 19th Century*, Wrocław 1988, and the article *On Some Criteria of Evaluating of Polish Art in the 19th Century*, that is about the unwritten history of the Polish painting of the 19th century, published in the volume *Art and Value*, ed. by M. Poprzęcka, Warszawa 1988). We have reprinted Marek Waclawek's text in this collection. The conclusions that one can draw from it as well as from the discussion at the seminar on the first day turned the participants' attention, counter to assumptions and hopes, to Matejko's painting. What is more, one can say that eventually the meeting was dominated by the considerations concerning Jarosław Krawczyk's book. The fact that its author was present made the participants pinpoint questions and objections which come up after reading this precious publication. Doubts arose when it came to apply Krawczyk's method to the interpretation of Matejko's paintings which he had omitted. Juliusz Gałkowski, in a short text, expressed his doubts as to the efficiency of "reading" Matejko's painting in this manner. He said that the method brought about the expected effects only in the case of huge compositions of the artist, the composition which belong to "the great cycle" (and only the selected ones, as those mentioned before). In order to prove this judgement one should answer the question whether Matejko's style of narration, creating tension between the centre of the painting and its

peripheries, could be noticed in other works of the painter than those mentioned by Jarosław Krawczyk. And what about the other artists of that time? Dorota Kudelska considered some optional answers to this question. She suggested that we might profit from an analysis of the list of themes which Matejko assigned to his pupils. The author of "the largest painting" consequently remained the hero of the seminar, till the end when Małgorzata Kitowska-Łysiak reminded some casual remarks made by Wilhelm Feldman (here in the role of a historian of Polish literature) about the perception of Matejko's achievements.

Henryk Słoczyński began the second day of the meeting. He said about the relations between Matejko and Józef Szujski and "the Cracow school". In his paper *Sadness of the Penitents (On Matejko's and Szujski's Historical Views)*, which we quoted on the previous pages, the author presented, among other things, his doubts as Jarosław Krawczyk's interpretation of Matejko's "great cycle". Słoczyński did not consent to a thesis about a representative character of the work opening (*Skarga's Sermon*) and closing (*3rd May Constitution*) "the great cycle" for its whole. At the same time he opposed to stressing (in the "cycle" perspective) the penitential aspect. He also discussed the way Krawczyk presented Józef Szujski. Thus an exchange of views was initiated and it found its completion in the address of the author of the controversial book. His address was entitled *Without a Hair Shirt* and directed mainly to Henryk Słoczyński. We have quoted the whole text of Jarosław Krawczyk's answer. It is a direct reaction to a concrete opponent, and an emphatic summing up of the whole seminar.

Translated by Jan Kłos